

HOOFDSTUK II

DE N.A.K. EN HET LANDBOUWKUNDIG ONDERZOEK

DR. IR. F. E. NIJDAM

SCHETS VAN DE ONTWIKKELING VAN HET RASSENONDERZOEK

OMTRENT DE ONTWIKKELING van het rassenonderzoek in Nederland in zijn eerste jaren kan men zich een voorstelling vormen, als men de provinciale verslagen van de door het Rijk gesubsidieerde landbouwkundige proefnemingen bestudeert. Tegen het einde van de vorige eeuw was door het particuliere initiatief in enkele delen van het land een bescheiden begin gemaakt met landbouwkundig onderzoek, dat weldra enige financiële steun van overheidswege mocht genieten. In de verzameling van adviezen, door de landbouwcommissie, ingesteld bij Koninklijk Besluit van 18 september 1886, aan de regering uitgebracht, leest men onder Proefvelden: „Deze proefvelden zijn hier te lande niet onbekend, inzonderheid in Groningen, doch ook sedert enkele jaren in de overige provinciën, waar met subsidie van de Staat door landbouwverenigingen proefvelden van verschillende aard zijn aangelegd, waarvan slechts enkele onder medewerking en advies van deskundigen. Het is zeker niet twijfelachtig, dat de Staat, die deze proefvelden subsidieert, voortdurend zal moeten toezien, dat de toegestane sommen inderdaad in het publiek belang worden besteed.” Reactie daarop van de minister bleef niet uit, die schreef, dat het hem wenselijk voorkwam nadere regelen vast te stellen omtrent de voorwaarden, waaronder subsidiën voor de aanleg van proefvelden konden worden erlangd. Het onderzoek werd gesteld onder leiding van de rijkslandbouweraren, die ieder door een commissie van toezicht, door de Gedeputeerde Staten hunner provincie benoemd, zouden worden bijgestaan. De rijkslandbouweraar moest jaarlijks tesamen met zijn commissie van toezicht een plan voor de proefnemingen opstellen, dat aan goedkeuring door de minister was onderworpen, en hij diende ieder jaar een verslag over de genomen proeven uit te brengen.

Deze verslagen vormen een belangrijke bron, waaruit inzicht over toenmalige toestanden betreffende de verbouwde rassen alsmede over het daaraan verrichte onderzoek kan worden geput. Zij brengen ons voor ogen, hoe de voormannen uit die dagen hebben gewerkt aan de grondslagen van de kennis en het inzicht van heden. Onder die werkers treffen wij er aan, wier figuren wij ons nog voor de geest kunnen roepen en wier namen ons nog zeer bekend zijn, hoewel het lijkt, dat die begintijd van hun werkzaamheid op de scheiding van twee eeuwen, die een scheiding van werelden is geweest, in een zeer ver verleden is gelegen.

Daar gaat Koenen rond over zijn Overijsselse zandakkers en essen, die nog met plaggenmest worden bemest. Rogge heeft bij het rassenonderzoek zijn grote belangstelling en bij de aanvang van zijn loopbaan, zijn het Schlanstädter en Ulmer rogge, die worden vergeleken. De proeven werden eerst zonder herhalingen aangelegd, maar

tegenwicht daartegen was, dat het aantal velden, waarvan er wel een tiental in zijn ambtsgebied waren te vinden, groot was. Deze hadden een aanzienlijk oppervlakte, 10 are per ras wel. Waar het proefveld een eigen, van het praktijkveld afwijkende bemesting ontving, was het jammer genoeg niet mogelijk een vergelijking te trekken tussen de resultaten, die met de beproefde rassen werden behaald en die, welke het „eigen ras” hadden opgeleverd. Alle begin is moeilijk. De proefnemers waren onervaren in het ongewone werk proefvelden aan te leggen. Zij kregen ook geen vergoeding voor het extra werk, dat zij er voor moesten verrichten en niet alle proefvelden kwamen dan ook even goed tot hun recht. Koenen onderkende de tekortkomingen wel en hij streefde met kracht naar verbeteringen. De „eigen rogge” werd weldra mee in de proef betrokken. Wat die „eigen rogge” was, lezen we niet en het geldt niet alleen voor rogge, maar het blijft voor ons bijna telkens een vraag, wat onder „eigen ras” moet worden verstaan, als bij een of ander gewas daarvan sprake is en nadere aanduiding, als overbodig voor de lezer van toen, achterwege is gebleven. Terloops wordt eens opgemerkt, dat de Schlanstädter rogge voor de Overijsselse boeren geen onbekende is. Van 1896 tot 1914 komt dit ras regelmatig op de proefvelden voor ter vergelijking met een wisseling van andere rassen. (Ulmer, Russische Petrowski, Helenarogge, Heine's verbeterde Zeeuwse, Zeelanderrogge, Belgische rogge, Schlaraffen, Probsteier, Krüger, Siegfried's winterriesen, Buhlendorfer, Svalöfrogge). Een even vaste comparant is van 1899 af ook de Petkuser rogge geweest en deze heeft het veel langer – immers tot de dag van heden – uitgehouden. In 1914 werd in het Overijssels verslag over de „eigen rogge”, die met andere rassen in het strijdperk was gebracht, gezegd, dat dit waarschijnlijk wel niet anders dan verbasterde Petkuser zou zijn.

Op de zandgrond, waar haver naast rogge het belangrijkste graangewas is, was men er voortdurend op bedacht door haverrassenonderzoek de vooruitgang te volgen. De Probsteier haver genoot grote belangstelling. Weldra werd er in dit landras door verschillende kwekers gewerkt en naast de originele Probsteier vindt men voor en na in de verslagen Zweedse Probsteier, Mansholt's Probsteier No. I, Mansholt's Probsteier No. II en naaldloze Probsteier van Svalöf genoemd. Tot het begin van de eerste wereldoorlog werd de Probsteier haver in nagenoeg alle haverrassenproeven betrokken. Het aantal rassen, dat in de eerste jaren van deze eeuw reeds in omloop was en aan onderzoek werd onderworpen, was tamelijk groot. D. S. Huizinga gaf in 1908 een samenvatting over de door de landbouwlerearen genomen proeven in de jaren 1904, '05 en '06. Als haverrassen, die voor interprovinciale beproeving in aanmerking waren gekomen, vermeldde hij daarin: originele Probsteier, veredelde Probsteier No. I (Mansholt), Anderbecker, Gouden regen (Svalöf), Naaldloze Probsteier (Svalöf), Ligowo (Svalöf), Hvitling (Svalöf), Zwarte President, Mesdaghaver van Vilmorin, New Market van Webb, Schlanstaedter van Strube en witte Probsteier (Svalöf). Behalve deze rassen, die aanbevolen waren voor algemene beproeving, vindt men in de provinciale verslagen nog andere namen. Zo is in Overijssel in de eerste jaren telkens een ras, dat Grootenhuishaver werd genoemd, van de partij geweest. Deze haver was bekend in het IJsselgebied en moet als het daar verbouwde „eigen ras” worden beschouwd.

Het haverrassenproefveld behoefde niet alleen in de zandstreken te worden gezocht. In Groningen, waar men van ouds veel haver had geteeld en waar een levendige belangstelling voor het haverrassenonderzoek bestond, werden de nieuwe produkten aanvankelijk met de „dikke witte”, een landras van de noordelijke kleistreken, vergeleken. Zeeland, waar men zich om haver niet zo druk maakte, kwam met Schouwse haver en toonde nog enige belangstelling voor winterhaver.

Toen na 1914 de Probsteier uit het gezichtsveld was verdwenen, werden het in hoofdzaak gekweekte rassen, die belangstelling vroegen. Mansholt, Svalöf, Kirsche, von Lochow en Hylkema brachten ieder hun kweekprodukten: Mansholt I, Mansholt IIa en IIb, Mansholt III, Gouden regen, Groot Mogol, Zege, Kirsche's gele, von Lochow's gele en Hylkema's triumpf passeerden de rij. Zege heeft zijn bestaan tot deze tijd kunnen rekken en von Lochow's gele heeft als stamouder een machtige invloed op latere rassen uitgeoefend.

Het systeem van interprovinciale rassenbeproeving heeft bij het rassenonderzoek in ons land al vroegtijdig toepassing gevonden. Huizinga schreef in het genoemde verslag van 1908: „In de laatste jaren worden ook zogenaamde interprovinciale of gemeenschappelijke proefvelden in verschillende delen van ons land aangelegd. Op voorstel van de inspecteur van de landbouw werd namelijk in overleg met de rijkslandbouwlerearen besloten om in de provincies zowel bemestingsproeven als variëteitsproeven op geheel overeenkomstige wijze aan te leggen, teneinde hierdoor te komen tot resultaten, die een meer algemene waarde voor het gehele land zouden hebben.” Een goede jaarlijkse verwerking van deze interprovinciale proefvelden kwam echter niet dadelijk tot stand, ja, aan verslaggeving buiten die in de afzonderlijke verslagen van de verschillende gebieden heeft het een tijdlang zelfs geheel ontbroken.

De jonge eeuw bracht belangrijke nieuwe tarwes van Nederlandse kwekers. Voor 1900 waren het vooral Engelse tarwes geweest, die de oude landrassen gingen verdringen en op de proefvelden aandacht vroegen. Ruwkaf en gladkaf Essex, Goldendrop, Silverdrop, Webb's squarehead, Mold's veredelde en rassen van Challenge waren de meest genoemde. In Zeeland werden ook wel Franse tarwes beproefd als rouge inversable en blé hybride Dattel en daar liet men aanvankelijk ook de oude Zeeuwse nog mee in het krijt treden. Vrij spoedig richtte zich echter overal sterk de belangstelling op de Nederlandse kweekprodukten en deze werden weldra in de tarwe verbouwende provincies naast de Engelse rassen beproefd.

In Groningen kwam een meerjarige vergelijking tot stand tussen de vooraanstaande nieuwigheden van eigen bodem. Wilhelmina van Broekema, Torumer rode dikkop, lange witte dikkop en gekruiste Fletumer van Mansholt stonden met Willem I van Pitsch naast rode squarehead van Carter. De proef, in 1903 begonnen, werd tot 1907 voortgezet. Reeds in 1902 werd uit Zeeland bericht, dat Wilhelminatarwe daar grote verbreiding begon te krijgen. Wat in 1914 op de Zeeuwse proefvelden stond, waren alleen nog gekweekte rassen: Matador, Imperator, Millioen, Mansholt's witte dikkop I, Wilhelmina, Zonnetarwe en Iduna.

U. J. Mansholt, de landbouwlereaar, had bij zijn bovengenoemde tarwe-proefvelden in Groningen de techniek van de aanleg belangrijk verbeterd door de veldjes niet vierkant maar langwerpig te maken. Er kon dan met de gewone zaaimachine worden gezaaid; ieder veldje had de breedte van één machineomgang en tussen de veldjes kon een rij onbezaaid worden gelaten.

Wie de proefveldverslagen uit opeenvolgende jaren naleest, krijgt een indruk, hoe de techniek gaandeweg vooruit ging. De ervaring groeide, zowel bij de landbouwlerearen als bij de boeren, die proefvelden te verzorgen kregen. Soms spande het even tussen de ambtenaar en de boer. Heidema, Mansholt's voorganger in Groningen verdroeg het niet, dat de proefveldhouder de taak, die hij op zich had genomen, niet met alle zorg behartigde, en dat zei hij, als het nodig was, met duidelijke woorden. Kakebeeke had in Zeeland blijkbaar geen klagen, want hij kon ieder jaar met een vriendelijk compliment zijn medewerkers voor hun inspanning bedanken.

In Overijssel duurde het tot 1915 eer er sprake was van aanleg van proefvelden in tweevoud. In andere provincies, Groningen en Zeeland bijvoorbeeld, was het veel eerder gewoonte geworden een proef niet zonder herhaling aan te leggen. Een aanleg in drievoud echter burgerde pas na de eerste wereldoorlog in. Nieuwe ideeën vonden een willig oor en jonge mensen deden zich gelden. De landbouwleraar was landbouwconsulent geworden en van der Meer paste bij het bewerken van proefvelduitkomsten in oostelijk Overijssel de kansrekening toe, de fout van het verschil berekenend met behulp van de „gebruikelijke formule” alsof dat de gewoonste zaak was. Rassenonderzoek is overigens niet in de eerste plaats een kwestie van proefveldtechniek en van cijferen, maar van bekwaam waarnemen en van het vermogen, tegenstrijdigheden doorziende, uit het waargenomene het wezen van het ras te doorgronden.

Van minder belang dan bij de rogge, de haver of de tarwe, was het onderzoek van rassen bij gerst. Wintergerst, alleen op de kleigronden verbouwd, bezat lange tijd geen grote verscheidenheid van variëteiten. Proefnemingen met rassen zijn blijkbaar slechts nu en dan genomen, vooral toen Mansholt en ook Pitsch met kweekprodukten aan de markt kwamen, die men met het landras wenste te vergelijken. (Mansholt's wintergerst I en II, met Castor tegenover inheemse wintergerst, al naar de streek onderscheiden als Groninger of Zeeuwse wintergerst, maar naar aard waarschijnlijk weinig verschillend). Onder zomergerst was Chevalliergerst gedurende lange tijd het belangrijkste ras. Men vergeleek selecties of herkomsten daarvan (race française, Hallet's pedigree) met Hannagerst en later met de Zweedse rassen Princessegerst en goudgerst van Svalöf. Geen gewas was er, dat zo algemeen in het land de aandacht vorderde als de aardappel. Groter dan bij enig ander gewas was het aantal variëteiten en sneller ook nam dat toe, nadat met uitnemende resultaten het winnen van nieuwe rassen hier te lande door enkelen ter hand was genomen. Het aantal namen, dat in de proefveldverslagen voorkomt, is te groot om deze hier alle te kunnen opsommen. Nassengrunder, Magnum bonum, Roodkiemen, Negenwekers, Hallumer gele, Blauwogen, Bremer roden, Juwelen, Keulse ballen, Gelderse kralen, Watten en Zeeuwse blauwen waren de rassen, die in het sortiment een belangrijke plaats innamen vóór Nederlandse kwekers hun produkten begonnen aan te bieden. In 1892 werden door Veenhuizen de rassen Exelsa, Chryso, Lange reuzen, Eersteling, Triumf en Magnus in het verkeer gebracht; in 1893 volgden Noble, Tuinparel, Standhouder, Fortuna en Meelbal. De Eigenheimer kwam weldra als zeer gewaardeerde consumptie-aardappel allerwegen op de voorgrond. Paul Kruger en Thorbecke werden grote namen onder de rassen voor de fabriek.

De aardappelproefvelden hebben er stellig toe bijgedragen, dat men het verschijnsel van kroes of krullerig worden van stammen nauwkeurig ging waarnemen. Prof. Ritze-ma Bos kon in 1900 geen ziekte ontdekken in van een proefveld uit Drenthe ingezonden stammen van Eigenheimer met kroes loof. In 1907 werd van een proefveld te Zuidbarge opgemerkt, dat stammen met kroes loof vroeg afstierven en veel kriel leverden. In 1910 had Paul Kruger waar van krulziekte te lijden. Elema maakte er gebruik van door de nateelt van gezonde en van zieke stammen met elkaar te vergelijken.

Iedere provincie toonde met betrekking tot het rassenonderzoek eigen belangen en voorkeuren. Voor interprovinciaal onderzoek was er daardoor vaak niet veel plaats. In Groningen, eerst onder Heidema en daarna onder U. J. Mansholt, vroeg het onderzoek aan klaver veel aandacht. Grote verscheidenheid van rassen was er nog niet, maar men wilde aftasten, wat de handel kon aanbieden. Er was Amerikaanse, Canadese, Silezische en Bretagner naast Brabantse klaver. De Brabantse herkomsten trokken weldra de meeste belangstelling tot zich.

Van witte klaver onderzocht men de inlandse naast materiaal uit Duitsland; belangrijke verschillen bleken er niet aanwezig te zijn. Fruhwirth had geschreven over Ladino-klaver en daar wist Mansholt een partijtje zaad van in handen te krijgen. Dit zaad nu was „rondweg tuig”, maar het wilde wel kiemen en er groeide een grootbladig gewas uit, dat niet wintervast bleek te zijn. Die ontdekking werd veertig jaar later nog eens gedaan, maar toen was men de oude ervaring uit Groningen vergeten.

Zeer belangrijk is vooral in Zeeland het onderzoek aan rassen van suikerbieten geweest. De aanmerkelijke omvang van de teelt aldaar en de belangentegenstelling tussen de teler en de fabrikant maakten, dat het voor de landbouw een boeiend spel werd de vele rassen, die er vòòr het begin van de eeuw al waren, op het proefveld naast elkaar te vergelijken. Het waren bijna uitsluitend Duitse kwekers, die hier hun rassen brachten, maar in 1893, het eerste verslagjaar van de Zeeuwse proefvelden, speelde Kuhn uit Naarden al mee. Jarenlang werden uitgebreide onderzoeken op een tweetal grote proefvelden verricht.

Ook in Groningen bestond belangstelling voor het onderzoek van suikerbietenrassen, doch dit was, in vergelijking met wat in Zeeland werd ondernomen, slechts bescheiden van omvang te noemen.

Het hier geschetste beeld van de eerste ontwikkeling van het rassenonderzoek is ongetwijfeld zeer onvolledig. Immers slechts dat betreffende enkele van de belangrijkste gewassen is ter sprake gebracht en ook daaromtrent is nog enkel in grove trekken een voorstelling ontworpen. Het moge echter voldoende zijn de lezer voor ogen te brengen, hoe, klein begonnen, dat onderzoek zich heeft ontplooid, voortgestuwd door de opgave een wisselend en groeiend rassensortiment te moeten toetsen.

De praktijk zou stellig niet ten volle hebben kunnen profiteren van dat speuren naar het beste, dat in steeds groter verscheidenheid op de zaaizaad- en pootgoedmarkt werd aangeboden, als niet in gelijke tred met het onderzoek de keuring, die deugdelijkheid en rasechtheid kon waarborgen, had kunnen groeien. De keuringsdiensten gevoelden weldra behoefte aan een begrenzing van het rassental, dat voor keuring in aanmerking zou komen. Immers alles aanvaarden, waarvan maar enige teelt bestond, zou een niet te volbrengen taak worden. Voorshands waren het de keuringsinstellingen zelf, die moesten beslissen wat wél en wat niet zou worden geaccepteerd. Het rassenonderzoek leverde daarvoor wel een richtsnoer, maar dat onderzoek was toch niet zo samenvattend en de conclusies op grond daarvan waren niet zo beslissend, dat het voldoende steun bood om de taak, waarvoor die diensten zich zagen gesteld, tot een zeer eenvoudige te maken.

Van bijzondere betekenis moet daarom de instelling van een officiële rassenlijst van landbouwgewassen worden geacht. De eerste rassenlijst verscheen in 1924; enkele jaren later besloot het Centraal Comité inzake Keuring van Gewassen die rassenlijst te maken tot de grondslag voor de tot keuring toegelaten gewassen.

De rassenlijst, ieder jaar verschijnend, altijd de toestand van het ogenblik beschrijvend, telkens heel het rassenonderzoek samenvattend en verantwoordend, werd hiervan spoedig zowel de zweep als de kroon. C. Broekema, die had begrepen, dat de tijd voor het uitgeven van een rassenlijst rijp was en die deze gedachte had verwezenlijkt, zodra hij het directeurschap van het Instituut voor Veredeling van Landbouwgewassen had aanvaard, dreef in snelle vaart zijn creatie tot ontwikkeling. Hij vorderde daartoe veler medewerking en niet in de laatste plaats die van de landbouwconsulenten. J. D. Koeslag, secretaris van de Regelingscommissie voor het Landbouwproefveldwezen, kreeg zijn zetel in het Instituut voor Veredeling van Landbouwgewassen. Onder zijn

leiding werden de uitkomsten van de consulentenproeven verwerkt en hij was het in de eerste plaats, die door de kracht van zijn inzichten het systeem van de proefnemingen op hoger plan bracht. De noodzaak tot die ontwikkeling drong, waar het rassenonderzoek, dat nu de basis voor de rassenlijst moest verschaffen, zo duidelijk uit de sfeer van het provinciale belang naar die van het landsbelang was opgeheven.

Broekema intussen had aan de resultaten, die de consulentenproeven opleverden, niet genoeg. De rassenlijst groeide snel. Wat nog weinig meer dan een inventarisstaat was bij het eerste begin, werd weldra een gedocumenteerde gids, ieder jaar zich uitbreidend naar het aantal rassen en verbeterd naar de beschrijvingen en de rangschikking van de stof.

Wat hij daarvoor nodig had, waren gegevens, zoveel als er te vergaren waren en geleverd door wie er maar kon aandragen. Buiten de consulentenproeven om werden tal van proefnemingen onder het directe bewind van het instituut georganiseerd. Niet alles, wat ondernomen werd met weinig geld en door vrijwillige medewerking, slaagde even goed, maar als geheel leverde deze werkzaamheid toch waardevolle resultaten, waarmee zeker leemten in het officiële onderzoek konden worden aangevuld.

In het bijzonder gold dat voor het onderzoek aan voedergewassen. Dit onderzoek, hoewel bij de consulentenproeven niet verwaarloosd, had zich toch bepaald minder ontplooid dan bijvoorbeeld het onderzoek aan gewassen als granen, peulvruchten en aardappelen. Broekema koesterde voor de voedergewassen een warme belangstelling, die hij op velen wist over te dragen. Door zijn ondernemingsgeest kwam het Nationaal Comité voor Voederbouw tot stand en onder zijn leiding werden zogeheten selectiewedstrijden met voedergewassen georganiseerd.

Van vele van deze gewassen bestond een grote verscheidenheid van typen en selecties. Het rassenonderzoek had het nimmer verder gebracht dan tot een vergelijking van een beperkt aantal vertegenwoordigers van de voornaamste vormen. Een poging tot onderzoek en waardering van het gehele sortiment was nimmer ondernomen. De opgave zou trouwens te groot zijn geweest, want aanleg en verwerking van een proefveld met voedergewassen, vooral als men ook een chemische analyse van het geogoste produkt wenst uit te voeren, is geen geringe taak, zelfs niet, als men zich tot enkele objecten beperkt; bijna niet te omvamen wordt die taak, als men het volledige sortiment zou willen toetsen, gesteld al, dat het zou gelukken dit in zijn geheel bijeen te brengen. Ook Broekema vermocht dat niet. Zijn selectiewedstrijden berustten op het beginsel van vrijwillige deelname door kwekers aan onderzoek op proefvelden met de door hen voortgebrachte rassen of selecties. Wat onder dit vrijwillig tot vergelijking ingezonden materiaal als het beste naar voren kwam, werd in de rassenlijst vermeld en beschreven. Uit de ontwikkeling van de hoofdstukken over voedergewassen als voederbieten, stoppelknollen, koolrapen en wortelen in de opeenvolgende rassenlijsten spreekt een snelle groei van kennis en inzicht, zowel omtrent de verscheidenheid als omtrent de verwantschap en de landbouwkundige waarde van de tot de sortimenten behorende typen en rassen of selecties. In 1935 was het onderzoek aan bieten, koolrapen en wortelen zover gevorderd, dat kon worden geadviseerd bepaald materiaal voor keuring door de N.A.K. in aanmerking te doen komen.

In 1938 ontviel Koeslag aan het rassenonderzoek, in 1940 Broekema.

Organisatie en verslaggeving van de interprovinciale proefnemingen werden deel van de taak van het in 1939 opgerichte Centraal Instituut voor Landbouwkundig Onderzoek. De zorg voor de rassenlijst kwam grotendeels te rusten op de schouders van J. K. Groenewolt, die – reeds van 1927 af in dienst van het Instituut voor Veredeling van

Landbouwgewassen en daar weldra Broekema's eerste medewerker – beter dan iemand anders daarvoor was berekend.

Het heengaan van Broekema leek het teken van de afsluiting van een tijdperk. Grote veranderingen zouden zich weldra voltrekken. Door het in werking treden van het Kwekersbesluit 1941 werd het zaaizaadverkeer in de landbouw tot een gesloten systeem met bindende rassenlijst en verplichte keuring.

Ten dienste van het rassenonderzoek, dat nu door de beslissingen, die op grond daarvan zouden worden genomen, zoveel dieper zou ingrijpen in het economisch leven, werd het Instituut voor Rassenonderzoek van Landbouwgewassen in het leven geroepen. Groenewolt werd daarvan de directeur. De taak, die het nieuwe instituut kreeg te behartigen, was van tweeërlei aard. In de eerste plaats betrof deze het onderzoek aangaande de zelfstandigheid van rassen, waarvoor registratie tot het verkrijgen van kwekersrecht bij de Raad voor het Kwekersrecht was aangevraagd. In de tweede plaats behelsde hij alle onderzoek, dat ten dienste van het samenstellen van de rassenlijst nodig was. Als verantwoordelijk voor de rassenlijst was de Rijkscommissie voor de Samenstelling van de Rassenlijst ingesteld, bestaande uit de directeur van het Instituut voor Veredeling van Landbouwgewassen, de directeur van het Centraal Instituut voor Landbouwkundig Onderzoek en de directeur van het Instituut voor Rassenonderzoek van Landbouwgewassen, doch alle werkzaamheden van uitvoering en organisatie van proefnemingen werden aan het Instituut voor Rassenonderzoek in handen gegeven, dat ook de redactie van de rassenlijst op zich nam.

Het onderzoek ten behoeve van de rassenregistratie was aanleiding tot uitvoeriger naspewing van morfologische rassenmerken, dan voordien had plaats gevonden. Er openden zich daardoor mogelijkheden tot rassendeterminatie en het bleek weldra, dat van de zijde van de praktijk – van de keuringsdiensten bijvoorbeeld – daarvoor meer belangstelling bestond dan ooit was vermoed.

Bij het onderzoek voor de rassenlijst bleef het interprovinciale rassenonderzoek, uitgevoerd onder leiding van de consultants, een hoofdpijler. Het ontwerpen van de plannen voor dit onderzoek geschiedde als voorheen in overleg. Een commissie, samengesteld uit vertegenwoordigers van de landbouwconsultanten en van de belanghebbende instituten en onder voorzitterschap van de inspecteur voor het landbouwkundig onderzoek, was daarvoor aangewezen.

Het Instituut voor Rassenonderzoek ontwikkelde zich weldra tot het middelpunt van het interprovinciale rassenonderzoek. Het nam de taak op zich de waarnemingen en de uitkomsten te verwerken en samen te vatten en de oogstmonsters aan een centrale beoordeling en analyse te onderwerpen. Het uiterste werd gedaan om de resultaten van het onderzoek zo snel mogelijk wereldkundig te maken. Gerangschikt naar gebied en grondsoort, wiskundig bewerkt en uitgedrukt in vergelijkbare waarden, verschijnen deze in de „Resultaten van rassenproefvelden” thans regelmatig zo tijdig, dat ieder die bij die uitkomsten is geïnteresseerd – de boer, die wil weten wat hij voor het komende jaar zal moeten zaaien, de kweker, die er zijn koers naar zal kiezen, de handelaar, die er zijn beleid naar kan bepalen – daarvan het volle profijt kan trekken. Naast de „Resultaten van rassenproefvelden” worden, als de zaaitijd nadert, „Berichten over rassenkeuze” uitgegeven, publikaties, waarin in de eerste plaats het tot het verkeer toegelaten sortiment aan een critische waardering op grond van langere ervaring wordt onderworpen.

Het interprovinciale rassenonderzoek werd in hoofdzaak samengetrokken op bepaalde gewassen, de granen, de peulvruchten, de handelsgewassen en de aardappelen. Behalve

voor de aardappelen, voor welk gewas zich in samenwerking met de „Commissie tot het bevorderen van het onderzoek en het kweken van nieuwe aardappelrassen” een eigen systeem ontwikkelde, waarover Hogen Esch in dit gedenkboek uitvoerig heeft bericht, kwam gaandeweg een werkwijze tot stand, die als volgt kort kan worden geschetst. Alles wat tot toetsing wordt aangebracht, onderwerpt het Instituut voor Rassenonderzoek aan een eerste beoordeling op het eigen landbouwbedrijf of op daarbuiten in eigen beheer aangelegde proefvelden. Wat op grond daarvan beloften lijkt in te houden, wordt vervolgens, en nu in het systeem van de interprovinciale proefnemingen, nader onderzocht. Eerst in een nog groot gezelschap op weinig plaatsen, in wat genoemd wordt „de proefboerderijserie”, dan, wat ook hier heeft stand gehouden, als een kleinere groep in de „interprovinciale serie”. Waar het in de consulentenschappen aangelegde proefveld behalve tot onderzoek ook tot demonstratie moet dienen en waar het toch nodig wordt geoordeeld voor een verantwoord rassenonderzoek het eenmaal geplaatste ras aan het onderzoek te doen blijven deelnemen, treft men in de series bij het interprovinciale rassenonderzoek steeds naast de nieuwe rassen ook de belangrijkste bekende rassen van de rassenlijst aan.

Voor de kwekers is het een zaak van het grootste belang, dat over een eenmaal uit de werkplaats te voorschijn gekomen kweekprodukt zo spoedig mogelijk het oordeel wordt geveld. Het moderne bedrijf vooral verdraagt het niet, dat te veel materiaal lang onderweg blijft. Nu was het niet in de eerste plaats het officiële rassenonderzoek, dat te lang duurde, maar veeleer knelde de schoen op het kweekbedrijf zelf, waar men vaak moeite had uit het vele de goede keuze te maken om mee voor het voetlicht te komen.

Om deze moeilijkheid tegemoet te treden is een stelsel van voorbeproeving ontworpen. Aan kwekers en importeurs wordt gelegenheid geboden om, in overleg met het Instituut voor Rassenonderzoek, een uitgezocht aantal van de meestbelovende jonge rassen in samenwerking met het instituut te toetsen. De kweker verplicht zich de uitgezochte rassen op een tweetal op verschillende plaatsen aangelegde proefvelden, volgens richtlijnen te vergelijken met enkele bekende rassen en de uitkomsten van het onderzoek aan het Instituut voor Rassenonderzoek bekend te maken. Het instituut plaatst ter zelfder tijd die rassen op een observatieproefveld en op grond van de gezamenlijke resultaten wordt dan in overleg vastgesteld, welke voor verder onderzoek in aanmerking zullen komen. Die rassen kunnen dan onverwijld in de proefboerderijserie worden geplaatst.

Het rassenonderzoek met voedergewassen heeft zich vrijwel geheel buiten de sfeer van interprovinciaal onderzoek ontwikkeld, onder beheer van het Instituut voor Rassenonderzoek.

In de oorlogstijd wenste de toenmalige Nederlandse Akkerbouwcentrale te beschikken over een inventarisatie en een waardering van de volledige voedergewassensortimenten in verband met de uitgifte van teeltvergunningen voor de zaadteelt. Wat het rassenonderzoek tot dat tijdstip nog nimmer had kunnen verwezenlijken, een volledig onderzoek van alles wat in het verkeer was, werd daardoor gevorderd ten uitvoer te worden gebracht.

Het jonge Instituut voor Rassenonderzoek heeft zich van die grote opgave kunnen kwijten, dank zij belangrijke steun van de „Commissie voor rassenonderzoek”, die door de Nederlandse Akkerbouwcentrale in het leven werd geroepen en die later in stand is gehouden door het Bedrijfschap voor Zaaizaad en Pootgoed. Een grondig en aan volledige sortimenten uitgevoerd rassenonderzoek verschaftte het inzicht kaf van koren te kunnen scheiden. Steunend op het Kwekersbesluit werd het daardoor mogelijk te

bereiken, dat er een belangrijke inperking van het aantal rassen en selecties, of wat zich onder die namen aandienende, kon plaats vinden. Hetgeen in het verkeer bleef, kon op de goede grondvesten van het onderzoek naar aard en waarde worden beschreven.

Het voedergewassenonderzoek is ook na deze eerste grote krachtsinspanning door het Instituut voor Rassenonderzoek in eigen exploitatie voortgezet. Tal van proefvelden met deze gewassen worden jaarlijks op verschillende plaatsen aangelegd, verzorgd, geoogst en geanalyseerd. Een speciale toerusting is daarvoor ontwikkeld.

Het bleek, dat goede oordeelsvorming niet op waardering van het produkt op het proefveld alleen kon steunen, maar, dat het daarvoor nodig was ook het aan die produkten ten grondslag liggend kweekwerk mede in beschouwing te nemen. De Rijkscommissie voor de Samenstelling van de rassenlijst zocht, toen zij tot het beoordelen van de kweekbedrijven overging, daarbij samenwerking met de Nederlandsche Algemeene Keuringsdienst.

Een opmerkelijke ontwikkeling heeft het onderzoek aan grassen en klavers door-gemaakt. Teneinde voor deze gewassen ampele voorlichting te kunnen geven, was het nodig, dat, naast kennis omtrent de rassen en de selecties afzonderlijk, het inzicht werd verdiept in het gedrag daarvan in mengsels en dat de kennis van mengseltypen werd uitgebreid. Een uitvoerig landbouwkundig onderzoek, waarbij van beweiding van proefpercelen moest worden gebruik gemaakt, werd daartoe, tendele in samenwerking met de afdeling voor graslandonderzoek van het Centraal Instituut voor Landbouwkundig Onderzoek, ten uitvoer gebracht. De belangrijke verdienste, die W. Scheijgrond zich bij dit werk verwierf, moge hier worden geroemd.

Van de resultaten van dit onderzoek getuigt de rassenlijst met een uitvoerige gras- en klavermengselreceptuur. Dat de praktijk de ontwikkeling op dit terrein heeft kunnen volgen, blijkt uit de snelle toename van het gebruik van de geadviseerde mengsels. Het systeem van mengsel- en van detailplombering, dat de Nederlandsche Algemeene Keuringsdienst invoerde, heeft daartoe ook stellig het zijne bijgedragen.

De ruimte laat slechts toe nog te noemen, dat het rassenonderzoek aan suikerbieten in hoofdzaak is toevertrouwd geweest aan het Instituut voor Rationele Suikerproduktie en dat er nog andere instanties zijn, die op speciaal gebied rassenonderzoek beoefenen, zoals het Nationaal Comité voor de Brouwerst en de aardappelverwerkende industrie. In het bijzonder om voorlichting te kunnen geven omtrent exportwaarde van onze rassen heeft zich een zeker rassenonderzoek in het buitenland ontwikkeld. Bij dat onderzoek wordt door het Instituut voor Rassenonderzoek nauw samengewerkt met een tweetal stichtingen uit het bedrijfsleven tot propaganda voor zaaizaad en pootgoed in het buitenland. Ook aan internationaal rassenonderzoek, waarmede na de oorlog een bescheiden begin is gemaakt, onder andere op initiatief van organisaties als F.A.O. en O.E.E.C., wordt door Nederland deelgenomen.